

*A MEFESZ és a KISZ 1956–57-ben**Értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatában és elárulásában*

Politikai megosztottságban élünk. Ez a megosztottság a nemzet hagyományos keretét is szétfeszíti. De mindez nem sorscsapás. Oksági folyamattal van dolgunk, amely élő nemzedékekben ölt testet. Ez a folyamat nevezetesen 1956–57-re nyúlik vissza. A meghatározó körülmények és csoportok eddigi összképéből elsősorban nem tárgyi részletek hiányoznak. Mesterséges homály és megtévesztés hatja át azonban a nemzet belső életét, az önismeretet és az önazonosságot. A mély megosztottság pedig épp ebben a közegben érvényesül. Nemzeti önismeretben és önazonosságban a homály és a megtévesztés főleg az értelmiségen múltott és múlik. Végül tehát nemzet és értelmiség viszonyának alakulásához érkezünk ebben a fél évszázadban.

Nemzet és értelmiség viszonyát utoljára 1956-ban jellemezte világhíresség és nyíltság. Ez a kegyelmi állapot nyár közepétől november 4-éig tartott. A nemzeti önismeret és önazonosság feltámasztásának első lépéseit akkor az *Irodalmi Újság* és a Petőfi Kör értelmiségi közszereplői tették – noha a reformkommunizmuson belül. Ezután a nyilvános kibontakozást értelmiségi fiatalok önszerveződése emelték csúcspontra. Ez az egyetemista és főiskolás nemzedék 1946 és 1956 közt kezdte a pályát, a népi származás hajtóerejével. A korszak sajátos népi társadalma a korábbi felső osztály szétmorzsolásával keletkezett – parasztok, iparosok, üzemi munkások, alkalmazott értelmiségiek tömegeiből. Ebből a népi társadalomból 1956-ig már minden huszadik család gyermeke tanulhatott egyetemeken és főiskolák nappali vagy esti tagozatán.

Közösségi összetartásban itt igen széles kölcsönösség mutatkozott. Ennek az egyetemista és főiskolás nemzedéknek minden tagja a nép és a nemzet fiának tartotta magát. Ha szellemi és politikai képviselőre gondolt, saját személyében a népet és a nemzetet képviselte. Érzelmi, erkölcsi, szellemi indítékot ebből merített.

Ez az első népi értelmiségi nemzedék jószerivel együtt élt a nagyobb családdal és az eredeti környezettel. Hovatartozását és felelősségét komolyan vette. Szerepét ehhez igazította. Tanultsága és tudatossága révén megismerte a hagyományokat, felismerte az érdekeket. Természetesnek tekintette, hogy döntési helyzetben ennek az értékrendnek az alapján ítél. Népi társadalom, nemzet és kommunista hatalom sűrűsödő ütközéseit is így ítélte meg.

A hazai kommunista erők 1948–49-ben építették ki a proletárdiktatúra államát. Az ideig-óráig ígéretesnek tetsző népi társadalmat önrendelkezés nélküli tömegtársadalommá süllyesztették. Hát, a kommunistáknak ezt az ígéretszegését és erőszakosságát élte és ítélte meg a maga módján az első népi értelmiségi nemzedék többsége. A csalódást hamar követte a tiltakozás és a változtatási szándék. Ez a fiatal értelmiségi csoport 1956 nyarától akaratközösségbe tömörült, és közszereplést vállalt. Majd aztán ez a cso-

port lendítette tovább az *Irodalmi Újság* és a Petőfi Kör kezdeményezését a reformkommunizmustól a nemzeti forradalomig. A felelősség és a tudatosság a nemzeti forradalom leverésével és megtorlásával sem apadt el.

De az ellenfél akkor már nem csak nyílt politikai és szellemi küzdelemben vettette be csapatait. Az első népi értelmiségi nemzedéknek akadt egy csoportja, amely a nemzeti forradalom megtorlóival, az 1956 utáni pártállammal azonosult. Ez a csoport a szerepét jó darabig rejtőzködéssel és megtevesztéssel töltötte be. Ha az értelmiségi fiatalok nyílt csoportja a nemzet szolgálatában, akkor a rejtőzködő csoport a nemzet elárulásában vett részt.

Szorosabban ezen értelmiségi nemzedék két ifjúsági szervezetének, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének és a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségnek ellentétes útját idézi fel ez a vázlat. Emlékezők, vallomások, okmányok, adatok beszélnek erről. Meggyőződésem szerint a kirajzolódó események és szerepek a mai hazai megosztottság forrásvidékére is fényt vetnek

Ifjúsági szervezet működtette egyébként az 1956-os Petőfi Kört is. A Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) 1950-ben alakult, a proletárdiktatúra pártállamat irányító Magyar Dolgozók Pártja alárendeltségében. A szigorú központosítás ebbe a keretbe olvastotta bele az 1945 és 1948 közt létező ifjúsági önszerveződések, rétegszervezetek, alapítványok, klubok sorát. A hagyományok és a csoportok természetes sokfélesége azért olykor felszínre tört. Válaszul a központi döntéshozás vagy büntetést mért ki, vagy reformmozgalmat engedélyezett. Az 1956-os moszkvai reformkommunisták mintájára aztán megjelent Magyarországon is egy reformcsoport. Értelmiségi képviselői a pártállami rendszerből nem szakadtak ki, csak viszonylagos önállóságot akartak. Ennek az ellenőrzött szellemi önállóságnak kínált vitafórumot a DISZ budapesti Petőfi Köre. A viták 1956 nyarán jutottak a reformkommunista követelések lehetséges végső pontjáig.

Hegedűs B. András visszatekintő emlékezésében a június 27-ei sajtóvitáról megjegyzi:

„Úgy került be a köztudatba, hogy az egy ellenforradalmi ülés volt. [...] A legfontosabb Losonczy Géza zárszava volt. Elmondta példátlan önkritikáját, és azt, hogy a progresszió ügyét csak akkor szolgálhatja az ember, ha szembenéz saját hibáival. Ez azért volt egyedülálló, mert még a Petőfi Körben sem vállalkozott senki arra, hogy sokévi súlyos börtön után elővegye azt, hogy a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején milyen hibákat követett el. Losonczy fölvezette a magyar sajtó helyzetét, elmondta, hogyan sorvasztották el a vidéki lapokat, és kifejtett egy sajtószabadság-gondolatot, ami aztán ősszel, az újságíró-közgyűlésen több formában a hivatalos sajtóban is megjelent.”

Ez a „sajtószabadság-gondolat” bizonyult a reformkommunizmus végső határának.

Függetlenségről, többpártrendszerrel, európai együttműködésről nem eshetett, és nem is esett szó. A reformkommunista programok épp ennél a küszöbnél torpantak meg. A küszöböt majd az egyetemisták lépték át – jobban mondva ők ettől a küszöbtől indultak. Reformokat tűztek célul ők is, de már az egyetemi intézményi önrendelkezés és az önálló ifjúsági rétegszervezet jegyében. Követeléseiknek

így feltételévé vált a központosított pártállami rendszer elhagyása, vagyis a reformkommunista határ áttörése. Nem engedélyt kértek, hanem cselekvési szabadságot követeltek, és nyomban cselekedtek is.

Budapest, Debrecen, Miskolc, Sopron és Szeged egyetemi önszerveződéseiről tudunk a legtöbbet. Az 1956–57-es tanév elején a reformtörekvések és a közös lépések mindenütt hasonló mederben zajlottak. Az első érdemi döntést aztán Szegeden hozták meg. Kiss Tamás akkori joghallgató az események öntörvényű kibontakozását tanúsítja:

„Október 8-án vagy 10-én visszakerültünk Szegedre, ahol Lejtényi Andris évfolyamtársam nagy titokban mutatott egy stencilezett felhívást. Valami pesti haverja küldte neki postán. A felhívás azt tartalmazta, hogy követeljük, tegyék fakultatívvá az orosz nyelv oktatását, és ha ezt nem teljesítik, akkor október 22-én lépünk sztrájkba, ne menjünk be az oroszórákra. Andrissal kiötlöttük, hogy akkor még követeljük ezt is, azt is, meg amazt is, és mindezt valamilyen szervezett formában csináljuk. Két nap múlva köztudottá vált Szegeden, hogy a joghallgatók kitaláltak valamit.

Közben kiderült, hogy valamikor délután négy-öt helyen kézzel írott kis plakátok jelentek meg, hogy október 16-án az Auditórium Maximumban diákgyűlést hívnak össze. Aláírás nem volt. Ma már pontosan tudom, hogy a DISZ-bizottság találta ki, hogy összehívja a hallgatókat azzal a céllal, hogy elmagyarázzák: Gyerekek, ez így nem jó, amiről ti itt sutyorogtok, azt majd mi megoldjuk. [...] De más történt. Pillanatok alatt megállapodtunk, hogy én leszek a levezető elnök, megnyitom a gyűlést, Lejtényi András ismerteti a diákszövetséggel kapcsolatos elképzeléseinket. Fölvonultunk az emelvényre. Egy-két órával korábban meg sem fordult az agyunkban, hogy mi nagygyűlést tartunk. Meghallgatták Andrist, aki elmondta, hogy egy diákszervezetet, egy érdekvédelmi szervezetet akarunk, ami független a DISZ-től. Mire hangos ováció lett. Valaki megkérdezte, mi lesz ennek a szervezetnek a neve. Mondtuk, hogy Diákszövetség. Mondták, hogy ez nem jó, végül abban maradtunk, hogy megalakítjuk a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét.

Egyszer csak föláll egy Putnik Tivadar nevű fiú, és elkezd mondani, hogy követeljük Rákosi Mátyás megbüntetését, Nagy Imre kormányra kerülését. [...] Megeredtek a nyelvek, és egymás szavába vágva dobtak be újabb és újabb politikai követeléseket. Az alakuló ülés politikai tömeggyűléssé vált.”

Szegedről 22-én reggel indultak a helyi MEFESZ küldöttei Budapestre, Debrecenbe, Miskolcra, Pécsre és Sopronba. A DISZ Debrecenben is kísérletet tett a megelőzésre, de hiába. Filep Tibor akkori résztvevőként és későbbi kutatóként írja:

„Október 22-én az Orvostudományi Egyetemen ifjúsági nagygyűlést tartottak. A pártbizottság és a DISZ ismertette azt a levelet, amelyet az MDP Központi Vezetőségéhez akartak elküldeni. [...] A levelet a hallgatók enyhének találták, és határozott hangú követelésekkel egészítették ki. Változás történt, amikor a két szegedi küldött megérkezett, és beszámolt a MEFESZ megalakulásáról, programjáról. A résztvevők úgy döntöttek, hogy 23-án délután 3 órára a KLTE aulájába hívják a három egyetem ifjúságát, a MEFESZ megalakítása ügyében.”

Gyökeres fordulatot jelentett a követelésekben és az egyetemisták néphez-nemzethez való viszonyának kinyilvánításában a Budapesti Műszaki Egyetem zárt diákgyűlésre. Itt a szegedieket Kiss Tamás képviselte, a MEFESZ-szervezetet közfelkiáltással alapították meg, országos nyilvánosságban gondolkodtak, és bejelentették:

„E határozat az új magyar történelem hajnalán, 1956. október 22-én született az Építőipari Műszaki Egyetem aulájában, több ezer hazáját szerető magyar ifjú spontán megmozdulásából.”

Ez a 16 pont valóban történelmi hatást keltett, amelyet csak az 1848-as 12 ponthoz mérhetünk.

„1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról, a békeszerződés határozatai alapján!

2. A Magyar Dolgozók Pártján alulról felfelé, titkos alapon új alap-, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a pártkongresszust, és válasszanak új Központi Vezetőséget.

3. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista Rákosi-korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.

4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást – aki első fokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretéveséséért – hozzák haza, és állítsák a nép ítélőszéke elé.

5. Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.

6. Követeljük a magyar–szovjet és magyar–jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.

7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését, szakembereink bevonásával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész gazdasági rendszerünket, a hazai adottságoknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.

8. Hozzuk nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérckészleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világgiazi áron, nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.

9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és az értelmiség bérkövetelésének sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.

10. Követeljük a beszolgáltatás azonnali eltörlését, a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztok egyenrangú támogatását.

11. Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.

12. Teljes vélemény-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk, és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú, új napilapot. Követeljük a meglevő „káderanyag” nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.

13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét, a Sztálin-szobrot a leggyorsabban bontsák le, és helyébe az 1848–49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.

14. A meglevő, magyar népnek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek – a nemzeti hagyományainkhoz méltó – új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15-e nemzeti ünnep, munkaszüneti nap legyen, október 6-a pedig nemzeti gyászünnep és iskolai szünnap legyen.

15. A Budapesti Műszaki Egyetem ifjúsága egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkásság és fiatalság iránt, a lengyel nemzeti függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.

16. Az Építőipari Műszaki Egyetem diáksága a leggyorsabban felállítja a MEFESZ helyi szervezeteit, és elhatározta folyó hó 27-én (szombaton) Budapesten Ifjúsági parlament összehívását, amelyen küldöttségekkel részt vesz az ország egész ifjúsága. Holnap, folyó hó 23-án du. fél 3 órára a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a Gorkij fasorban az Írók Székháza előtt gyülekezik. Onnan a Pálffy térre (Bem tér), a Bem-szoborhoz vonul, és megkoszorúzásával fejezi ki együttérzését a lengyel szabadságmozgalommal. E felvonuláshoz az üzemek dolgozói szabadon csatlakozhatnak.”

Hazával, néppel, nemzettel azonosuló fiatalok közössége állt talpra az egyik oldalon. De velük szemben kik gyakorolták a hatalmat? Az 1944-től mindenható kommunista vezér, Rákosi Mátyás „nemzetellenes, a nemzeti érzést sértő, megalázó politikai magatartását és tevékenységét” 1956 nyarán Nagy Imre maga ítélte el. Június 13-án Gerő Ernőt tették meg az MDP főtitkárává. Az új kommunista vezér október 23-án az utcára vonuló egyetemistákat „csócseléknek” bélyegezte, és utasítást adott: „pártszervezeteink fegyelmezetten, teljes egységben lépjenek fel minden kísérlettel, nacionalista kútmérgezéssel, provokációval szemben, ne engedjenek rést ütni a szocializmus épületén, s majd utat nyitni a kapitalizmusnak”.

Még azokban az órákban bebizonyosult, hogy a kommunista erőszakrendszer Magyarországon nem számíthat támaszra. Szabó Gergely akkori miniszter döbbenetes pillanatképet rajzol az október 23-ai minisztertanácsi ülésről: „Gerő Ernő közvetlen vonalon az SZKP elnökségével beszélt. Miután a telefonbeszélgetés befejeződött, közölte, hogy a szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy Budapest felé vonuljanak.” Ezt a telefonbeszélgetést tekinthetjük a hazaárulás első esetének a nemzeti forradalom idején.

Tények dolga és nem elméleti kérdés, hogy október 23-án nemzeti forradalom indult. Azt is tény, hogy ezt a nemzeti forradalmat MEFESZ-szervezetekbe tömörülő egyetemista csoportok tudatosították és kezdeményezték. Erre vall egyebek mellett az utolsó teljhatalmú pártállami minisztertanács berekesztésének indoklása. Szabó Gergely nem látott ellenerőt:

„Erdei Ferenc szerint a lengyel helyzet nem oka a hazai eseményeknek, legfeljebb bátorítólag hat. Mintha nem is volna párt és kormány. Nyers Rezső a szov-

jetellenességet veszedelmesnek tartotta. [...] A Minisztertanács ülését ekkor berekesztették, mert a tüntetők a Bem térről már elindultak a Parlament felé, majd megérkeztek a Kossuth térre.”

Október 23-a nyilvános eseményei azonban Debrecenben kezdődtek. Az egyetemi önszerveződésből itt már a déli órákra létrejött az új helyi döntéshozás előformája, és megjelent a szabad sajtó első kiadványa. Filep Tibor források alapján írja:

„Október 23-án reggel a KLTE harmadik emeleti kerengőjében Székelyhidi Ágoston, Für Lajos, Kiss Ferenc és mások kezdeményezésére megfogalmazták az ifjúság politikai követeléseit. Ez a húsz pont tartalmilag megegyezett a szegedi és a budapesti egyetemi követelésekkel, de azokat kibővítette a „más államokban élő magyarokért vállalt felelősség és egy közép-európai konföderáció szükségességével. [...] A KLTE előtti téren a három egyetem hallgatói a követeléseket elfogadták, és úgy döntöttek, hogy a megyei pártbizottsághoz vonulnak, és elérik a követelések azonnali megjelentetését a *Néplap* különkiadása formájában. A tüntetők zárt sorokban 11 óra után érkeztek a párt házhoz.

Közben a hallgatók Tíz-es Bizottságot választottak, ezt hatalmazták fel a tárgyalással és a képviseléssel... A húsz pont nemsokára 35 ezer példányos különkiadásban, a forradalom szabad sajtójának első kiadványában a debreceni utcákra, terekre került... Ez a Tíz-es Bizottság attól fogva néhány személyi változással az október 23–24-ei tárgyalásokat is vezette a kommunista hatalommal, előkészítette a hatalomátvételt, a városi forradalmi bizottmány megalakítását; később választott testületi tagokként és vezetőkként ezek az egyetemi küldöttek irányították a forradalmi közhatalmat a városban és a megyében. Többségük részt vett november 4-e után a nemzeti ellenállásban is.”

Forradalmi tettnek számított a kommunista pártállam megdöntésének minden lépése. Budapesten október 23-án délután a műszaki egyetemi önszerveződésből kinövő nyilvános tüntetés a Magyar Rádió elfoglalásának fegyveres összecsapásába torkollott, végül kikényszerítette Nagy Imre miniszterelnöki megbízását. Ezzel országosan kezdetét vette a kettős hatalom – a nemzeti forradalom önszervező erőinek többé nem lehetett gátat vetni. Ebben a folyamatban minden a MEFESZ-szel kezdődött, és a nemzeti forradalommal végződött. Budapest, Debrecen, Eger, Győr, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged, Szolnok, Veszprém egyetemeinek és főiskoláinak diákjai és fiatal oktatói sajátos módon, de egyöntetű értékrend jegyében teremtették meg az új közhatalom alapját. Ezek az értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatába szegődtek.

Szerepüket maguk alakították. Úgy tekintették magukat a nemzet részének, hogy az egészért vállaltak felelősséget. Ezt a szerepvállalást az 1848-as márciusi ifjak példájából merítették – nemegyszer hivatkozva is erre. De az 1956-os forradalmat a független és szabad népi nemzet kiteljesedése érdekében kezdeményezték és vállalták. November 4-éig ebben a keretben töltötték be szerepüket a szellemi, a politikai, a közhatalmi, a fegyveres szolgálat minden terén.

Így az intézményi MEFESZ-szervezetek a folytonosságukat ugyan őrizték, de az alapító tagok különböző forradalmi csoportokban és testületekben tevékenykedtek. Legtöbben a nemzetőrség helyi alakulataiban, a fegyveres szabadságharcos csapatokban és a vöröskereszteseknél szolgáltak: ezek lélekszámát 5–7 ezerre be-

csülik. A politikai és köztájékoztatási testületekben, szervezetekben, szerkesztőségekben, szellemi műhelyekben, összekötői megbízatásban dolgozó egyetemistákról és főiskolásokról nyilvános névsorok is maradtak – mintegy 1800 szereplővel. Magukba a forradalmi közhatalmi testületekbe 220–250 egyetemista és főiskolai küldött beválasztásáról tudunk, természetesen főleg az egyetemi városokban. Ezeknek a közvetlenül választott döntéshozó és végrehajtó testületeknek a jogkörét a kormány nem korlátozhatta. Feladatukat szerte az országban rendkívüli helyzetben látták el, ámde végig a közösségi és az emberi rend sérelme nélkül.

A nemzeti forradalom másik ágon az ipari üzemekből táplálkozott. Ha a tudatosítás és a kezdeményezés történelmi érdeme a MEFESZ-t illette meg – az új közhatalom erejét a munkástanácsok adták. A nép képviselőiben ők törték le a nép nevét bitorló kommunista hatalmat. Saját önrendelkezésüket ők is a nemzeti önrendelkezéssel kötötték össze.

Ennek az erőnek a megmozdulását érzékelteti az ország akkor legnagyobb ipari üzeme, a Csepeli Vasművek munkástanácsának elnökhelyettese, Bácsi József:

„Csepelen, a gyárban 26-án reggel azzal fogadtak, hogy munkástanácsot kell választani. Egy ifjúsági vezető, aki részt vett az előző napi egyetemi tüntetésen, rövid beszédet tartott arról, hogy győzött a forradalom, és meg kell választani a munkástanácsot. A pártvezetők nem jelentek meg, egyszerűen eltűntek, elbújtak. Tehát a munkástanácsok spontán jöttek létre, illetve a jugoszláv munkástanácsokat is példának tartottuk. [...] Az ideiglenes munkástanácsnak az első pillanattól kezdve az volt a véleménye, hogy többpártrendszerre van szükség, az MDP azonnal hagyja el a gyárat. A szovjet csapatok kivonását, az ország semlegességét követeltük.”

Öt nappal 23-a után a forradalom valóban gyorsan közeledett a győzelemhez. Nagy Imre miniszterelnök a pártállam felső döntéshozóinak tanácskozását 28-án reggel így foglalta össze naplójegyzetében: „Kormányozni nem tudunk. [...] A népi támaszt elveszítjük. Szembekerülünk az ország közvéleményével”.

Azokra a napokra amúgy az ország 3200 települése közül 1900 városban és nagyobb községben új közhatalmi testület alakult, és mintegy 12 000 önszerveződés adott ki forradalmi nyilatkozatot.

Győrben 30-án kezdett ülésezni a megyék és a nagyvárosok forradalmi testületeinek országos tanácskozása. Ezt a szakaszt 31-én délután Nagy Imre az Országház erkélyéről győzelmi bejelentéssel zárta:

„Az a forradalmi harc, amelynek ti voltatok a hősei, diadalt aratott. Ennek a győzelemnek az eredménye hozta létre a mi nemzeti kormányunkat, amely hazánk függetlenségének és szabadságának szilárd talaján áll. Kedves Barátaim! A mai napon megkezdjük a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonására az országból, a Varsói Szerződésből reánk háruló kötelezettségeink felmondásáról.”

Másnapról, november 1-jétől kell számítanunk Magyarország 1956-os sorsfordulóját. Nagy Imre közzétette a Varsói Szerződésből való kilépés okmányát, valamint az ENSZ-hez benyújtott Semlegességi Nyilatkozatot. Közben az SZKP elnöksége titokban elhatározta Magyarország katonai megszállását, az erőszakos

hatalomátvételt, és ebben az együttműködést magyarországi és külföldi kommunista csoportokkal. Kádár János kormánytagként esti rádióbeszédében előrevetítette a választat. Miniszteri esküszegése és hazaárulása előtt pár perccel így szólt: „A nép felkelése választ el elé érkezett, vagy lesz elég ereje vívmányai megszilárdítására, vagy szembekerül a nyílt ellenforradalommal”. Akkor már Münnich Ferencsel együtt elfogadták Andropov szovjet nagykövet csatlakozási ajánlatát. Útjuk Moszkvába, a Kremlbe vezetett. November 1-jén Kádár János és Münnich Ferenc önként árulta el és hagyta el az országot, a nemzetet, a forradalmat. Ettől az eseménytől érdemes megvilágítanunk a választat állomásait.

De a nemzet szolgálatának útja még tovább szilárdult. November 1-jén megjelent az újraalakult történelmi Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt és Szociáldemokrata Párt lapja: a *Kis Újság*, a *Szabad Szó* és a *Népszava*. Ezen pártok részvételével kijelölték a szabad választásokig felhatalmazandó ideiglenes nemzeti kormányt. Az újraalakult pártok és a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa köreiben például Bibó István, Illyés Gyula, Kéthly Anna, Kodály Zoltán, Kovács Béla, Kovács Imre, Németh László, Ravasz László, Tamási Áron, Veres Péter és távolabbról Mindszenty József a nemzeti kibontakozást tervezték. Az ország és a nemzet önépítését november 4-éig ez az út jelentette. Minden választat csak ettől eltérő irányba vezethetett.

November 4-étől egy darabig még napról napra mérköztek egymással a nemzet szolgálatának és elárulásának erői. Önkéntes közszereplők személyes mérkőzése is volt ez. Az erőszakkal visszaállított kommunista hatalmi rendszert most már a névleg megújult Magyar Szocialista Munkáspárt irányította. A munkástanácsok országos tiltakozó sztrájkokat és politikai érdekvéonyesítő testületeket szerveztek. Az értelmiség korábbi önszerveződése a hazai és a külföldi nyilvánosságban igyekeztek őrizni tudatosító szerepüket, ugyanakkor testületeik átmentésén dolgoztak. Új csoport és tevékenység tűnt fel a külföldre menekültekkel. Ennek a 200 ezres népességnek a felét szellemi és politikai értelmiségiek és diákok tették ki. A nyugati országokban ők képviselték a nemzeti forradalom törekvését. Világszerte figyelték és hallgattak rájuk.

Itthon először a munkástanácsok szálltak szembe a visszaültetett kommunista hatalommal. Üzemi, városi, nagy-budapesti és országos testületeik már a névvel magával kínosan leleplezték a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány megtévesztő arculatát. Egy munkástanácsi vezető, a már említett Bácsi József így válaszolja ezt a folyamatot – a szörnyű végkifejletig:

„November 21-ére a Sportcsarnokba volt meghirdetve az országos munkástanács alakuló ülése. Azonban az utat orosz tankokkal lezárták, úgyhogy nem lehetett ott megtartani az ülést, helyette az Akácfa utcába mentünk. [...] Végül december 27-ére hívtak be bennünket Kádárék. Körülbelül tizenöt-húsz perce tartott a megbeszélés, amikor Marosán hirtelen felugrott az asztaltól, és elkezdett ordítózni: Vegyétek tudomásul, hogy itt a párt kezében van a hatalom, és semmiféle olyan megoldás nem jöhet számításba, amely megkérdőjelezné a párt hatalmát. Miközben maguk egyfolytában forradalomról beszélnek, tudni kell, hogy itt ellenforradalom volt.

Január 11-én reggel nyolc óra körül mentem be a gyárba. Mindenki borzasztóan elégedetlen volt. Elszabadult a pokol, követelték, hogy szóljon valaki, a munkástanácsi vezetők lemondása miatt. A tömeg elkezdett nyomulni a vezérigazgatósági épület felé. A rendőrt, aki az ajtóban állt, benyomták a folyosóra, és a dulakodás hevében a géppisztoly, ami a nyakába volt akasztva, elsült. Egy lövés volt csak, de a visszapatlanó golyó egy motorkerékpárgyári fiatalembert tarkón talált. Szerencsétlen rögtön elvérzett. [...] Ezt követően a munkások felborított vagonnal, dömperral elbarikádozták az 1-es kaput. Közben teherautón megérkeztek a pufajkások, rengetegen voltak, elözönlötték a gyárat. Akit értek, lőttek, öregeket, nőket egyaránt. Fél óra alatt szétverték a Fő utcát, a Templom teret, azután a gyárat is.”

Ide vezetett az árulás és a megtorlás. A népi társadalom önszerveződéseit és szabadon választott testületeit a visszaültetett pártállam törvényen kívülre kényszerítette – erőszakkal, akár gyilkos sortűz árán. A törvényen kívüliség az értelmiségi csoportok együttműködését viszont egy darabig elmélyítette. Kende Péter, a korábbi reformkommunista az együttműködést hirdető Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomról mondja:

„November 4-e előtt mi demokráciában gondolkodtunk, november 4-e után azonban már nemzetben. Ez nagyon nagy változás volt! November 4-e után tökéletesen elhalványultak azok a politikai különbségek, amelyek addig minket más politikai irányzatoktól elválasztottak. Úgy éreztük, hogy ezután különbség már csak a jó magyarok és az árulók között van. A jó magyarokba mindenkit belevettünk, aki a forradalom álláspontján maradt. Az árulókhoz tartozott az a maroknyi ember, aki mindjárt kezdetől fogva a szovjetek oldalára állt. November 4-e vízválasztó, mert az egész kép átalakult, leegyszerűsödött a magyar nemzet és a Szovjetunió között folyó hosszú távú háborúvá.”

A nemzeti forradalom lehetséges folytatásának szellemi erőforrását ekkor megint az egyetemi közösségekben találhatjuk. A MEFESZ politikai szervezetként működött tovább. Ennek a szerepnek ugyan nemsokára vége szakadt, de az értelmiségi fiatalok egy csoportja még a megtorlás közepette is bizonyíthatta hűségét a hazához és a nemzethez.

Későbbi rendőrségi jegyzőkönyvek kivonata szerint:

„Az 1956. november 4-ét követő napokban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság kettévált. Alakult egy legális bizottság, melynek székhelye az ELTE bölcsészkarának újságírói tanszékén volt. Vezetői Gruber László, Molnár Edit, Perger Ferenc, Vincze György. Később ezekből alakult ki az új MEFESZ. [...] Az illegális bizottságnak tartós és állandó székhelye nem volt. Az illegális tevékenységben (az *Élünk* című lap kiadásában való közreműködés, röplapok nyomtatása és terjesztése) résztvevők irányítója Pozsár István volt. A legális és illegális bizottság között Alaxa Tamás volt az összekötő”.

Most már minden lépés a legalitás és az illegalitás határán mozgott. A nemzeti forradalom folytatása a korábban megteremtett közösségek, szervezetek, intézmények, források védelmét igényelte volna. A kommunista pártállam azonban december 11-én elrendelte a rögtönítélő bíróság, az előzetes őrizetbe vétel, az internálás

bevezetését – az első statáriális kivégzést 16-án végre is hajtották. Az ellenállás korszakának elején a MEFESZ önszervezése mégis az addigi legszélesebb hálózatot alkotta – 12 város 22 egyetemére és főiskolájára terjedt ki. Onnan is jelentkeztek, ahol október 23-áig még nem alakult szervezet. A kapcsolattartásról helyi hallgatói és oktatói csoportok gondoskodtak, alkalmi résztvevőkkel. Az értesítések, a megbízások, a tanácskozások esetlegesen zajlottak.

Erről az átmeneti szakasról a budapesti műszaki egyetemi MEFESZ-titkárság 1957. január 9-én összefoglaló ismertetést készített:

„November 4-ét követően a helyzet alapvetően megváltozott. Újra kellett kezdeni a MEFESZ sorainak rendezését, és a kialakult helyzet alapján meghatározni a legközelebbi feladatokat. Központi Diákközhatalomunk bizottsága kezdeményezte az egyetemek közötti kapcsolatok újbóli megteremtését. November 12-re összejött az összbudapesti egyetemi plénum, mely megválasztotta a MEFESZ ideiglenes országos intéző bizottságát. A Bizottság november 30-án közzétette nyilatkozatát feladatainkról. December 5-én a Tanácskozó Testület, amely az egyetemek küldötteiből előzőleg létrejött, határozatot fogadott el. Ezt követően a Bizottságon belül a nyugatra távozások és a letartóztatások miatt személyi változások történtek. [...] Majd az országos Tanácskozó Testület elfogadta a MEFESZ ideiglenes szervezeti szabályzatát, amely kimondja: a MEFESZ pártoktól és kormánytól független érdekvédelmi és politikai szervezet.”

Ki kell egészítenünk ezt az ismertetést. Az országos testületek legalitása és illegitása dolgában ugyanis december 3-án budapesti egyetemisták gyűlést tartottak. Ez a gyűlés főpróbának bizonyult a MEFESZ belviszályainak mesterséges szítása szempontjából. Jegyzőkönyv erről az alkalomról sem maradt.

Egy későbbi rendőrségi vallomást idézünk:

„Harmadikán reggel a Közgazdaságtudományi Egyetemen tudtam meg, hogy gyűlés lesz a SZOT-ban. Nem hívtak ugyan, miután azonban diákbizottsági tag voltam, jogot éreztem, hogy részt vegyek. Az ülésen rendkívül sok ismeretlen fiatal láttam, ismerőst alig. [...] A gyűlés megkezdése előtt Kovács Teréz össze akarta írni, kik vannak jelen, ez ellen azonban a többség tiltakozott. Ezt követően Gruber László a megnyitójában a következőket mondta: A mai gyűlés célja a MEFESZ ideiglenes intézőbizottságának elfogadása, a diákbizottsággal kapcsolatos panaszok megvitatása. Mindenki tudja, hogy a diákbizottság önhatalmúlag nevezte ki magát a MEFESZ intézőbizottságának, azon oknál fogva, mert ehhez is hozzá kellett kezdeni. Ezt jogosnak látja, miután a diákbizottságot az egész ország egyetemista küldöttei választották meg ősszel. [...] De most mi legyen? Ha a MEFESZ lapot ad ki, legális vagy illegális lapot adjon ki? Ekkor sokan, főleg a hátul ülők elkezdtek kiabálni, hogy miféle illegális lapról van szó, ha itt illegalitásról beszélnek, akkor inkább elhagyják a termet. [...] Ettől kezdve illegalitásról nem beszélt senki, legfeljebb gúnyos mosolyok voltak láthatók. Körülbelül ekkor szólalt fel Pozsár István, a belpolitikai helyzetről beszélt, és talán ő mondta azt is, hogy nem lehet várni, hogy az MSZMP alakítsa újra a MEFESZ-t, ez elsősorban az egyetemisták feladata. Voltak, akik arról beszéltek, hogy Pesten máshol is elkezdődött a MEFESZ szervezése, de ha ez az intézőbizottság jó programot ad, akkor elfogadják. Néhány perc vita után a bizottságot elfogadták, program nélkül.”

Félresiklott a folytatás is 1957. január 5-én. Debreceni MEFESZ-elnökként ezen az ülésen részt vettem, és tanúsíthatom, hogy a vitát valaki „öncélúnak és értelmetlennek” minősítette, majd ennek ürügyén többen elhagyták a termet. A program-előkészítő ülést így „határozatképtelenség miatt berekesztették”. De az érdekképviseleti munka azért haladt. November 12-étől a budapesti egyetemek korábban választott különböző szintű testületi tagjai megbízták az ideiglenes országos titkárságot az ügyintézéssel. Az ideiglenes titkárság ideiglenes bizottságok állítását kezdeményezte – a munka ebben a körben folyt. Más kérdés, hogy a sok különböző eredetű ideiglenes megbízás és képviselet milyen szándékoknak adott helyet.

Mindenesetre 1957. január 2-án elkészült a MEFESZ első programtervezete. Az eredeti szöveget 5-ére valakik valahol már módosították. De a nyilvános működés igazolásához az egész még elfogadhatónak mutatkozott. Főbb pontjai:

„A magyar egyetemisták október 23-án és ezt követően is azzal a céllal indultak harcba, hogy kivíjják a néptől elszakadt, nemzetellenes Rákosi–Gerő-klikk távozását, és ezzel lehetővé tegyék, hogy a magyar nemzet a továbbiakban teljes függetlenségben, demokratikus módon haladhasson előre a szocializmus megvalósítása felé. [...] Egyidejűleg ellenforradalmi, fasiszta elemek is tevékenykedni kezdtek, erejük és befolyásuk napról napra növekedett.

Most, amikor a MEFESZ újra kibontja zászlaját, hűséges kíván maradni azokhoz a tiszta, nemes forradalmi eszmékhez, amelyeket az egyetemi ifjúság október 23-án magáénak vallott. [...] A néptömegek történelmi alkotóerejét csak akkor lehet kibontakoztatni, ha a társadalmi, a politikai, a gazdasági életben kezdeményező szerepet tölthetnek be, akarataikat szabadon nyilváníthatják és érvényesíthetik. A szocializmus felépítése hazánkban csak úgy lehetséges, ha a legteljesebb mértékben érvényesülnek népünk, nemzetünk sajátosságai. [...] Ennek értelmében elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk:

1. Megteremteni annak feltételeit, hogy a szovjet csapatokat mihamarabb kivonják hazánk területéről, hogy ily módon visszanyerjük teljes függetlenségünket.

2. Közéletünk, államigazgatásunk, népgazdaságunk demokratizálásával megteremteni annak feltételét, hogy népünk a szocializmus alapján álló többpártrendszerrel szabad választásokon nyilváníthassa akaratait.

3. Egyetemi autonómiát akarunk! Az autonómia teszi lehetővé az egyetemi oktatás és ennek alapján a tudományos élet, a művelődés felvirágzását, az oktatók és a hallgatók igaz barátságát, együttműködését tanulmányi, fegyelmi, gazdasági, szociális téren.”

Igazában ezzel az el nem fogadott programtervezettel és a titkos módosítással kezdődött a MEFESZ vesszőfutása. Az esedékes végleges országos tisztújítást hol egyik, hol másik bizottság vette le a napirendről. Az ideiglenes titkárság főleg a programtervezet elfogadását szorgalmazta, csak hát január elejétől február közepéig változatok sorát terjesztette elő, új és újabb módosításokkal. Az érdekképviseleti munkát most már az elfogadott programtervezettől tették függővé. Kényszerhelyzetekre vallott, hogy aztán megelekedtek saját titkársági nyilatkozatukkal.

Február 14-én és 16-án közzétették ezeket a nyilatkozatokat:

„A Titkárság úgy véli, helyes, ha új fejezetet nyit a MEFESZ történetében. [...] Az osztályellenség léte és tevékenysége megköveteli a proletárdiktatúra megvalósítását a szocializmus megvalósítása közben, de ugyanakkor a dolgozó tömegeknek demokratikus szervezeteken keresztül részt kell kapniuk a hatalom gyakorlásában. A dolgozó tömegek vezető ereje, a marxizmus-leninizmus hordozója és fejlesztője hazánkban is a munkásosztály forradalmi pártja. Elismerjük tehát a munkásosztály marxista-leninista pártjának, az MSZMP-nek vezető szerepét a szocializmus felépítésében. [...] Ezért nem tartjuk helyesnek, és módosítjuk a január 10-ei vitaindító nyilatkozatnak azon megállapítását, hogy a MEFESZ párttól és kormánytól független szervezet. A függetlenség ilyen értelmű hangoztatása alapot adott és adhat bizonyos károsan ellenzéki magatartás kialakítására. [...] A MEFESZ tagjai lehetnek azok az egyetemi és főiskolai hallgatók és fiatal oktatók, akik a Titkárság jelen nyilatkozatát elfogadják, ennek szellemében kívánnak működni, dolgozni.”

Ez az utolsó módosítás megnevezi a tétet: a „károsan ellenzéki magatartás” jogáról kellett lemondani. Cserébe a politikai önfeladásért a MEFESZ ideiglenes vezetősége érdekképviseleti javaslattal élhetett:

„Kormányiszervek alakítsanak egy bizottságot a Művelődési Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium, a Tervhivatal, a Szaktanács, az egyetemi oktatók, a pártiszervek és a MEFESZ képviselőiből, amely előkészítené az egyetemi hallgatók elhelyezésének megoldását általában és az ez évi elhelyezést konkrétan.”

Ez együtt jelentette az „új fejezetet” a MEFESZ életében.

Nem téved, aki a háttérben kényszerre, fenyegetésre, zsarolásra gyanakszik. Késve, de február 11-én megkezdődött a második félév. A vizsgán és a tanuláson túl az étkezés, a kollégiumi szállás, az ösztöndíj és a végzős hallgatók elhelyezése a pártállami szerveken múlt. A döntéshozók ragaszkodtak ahhoz, hogy az egyetemek és a főiskolák intézményi alárendeltségét a MEFESZ-re is kiterjesszék. Számításuk szerint a MEFESZ függetlensége nélkül az értelmiségi fiatalok nemzeti forradalomhoz hű csoportja elveszíti mind az önszervezés, mind a szellemi és politikai hatékonyság támaszát.

Fájdalom, jól számítottak. A nemzeti ellenállás és ellenzéki képviselőit az egyetemeken, a főiskolákon, a közéletben rendre elhallgattatták és kiszorították. Februártól sűrűsödtek ellenük a rendőrségi, ügyészségi, bírósági eljárások. Amikor pedig budapesti és debreceni egyetemisták kitűzték a Márciusban Újra Kezdjük jelszót – válaszul a hatóságok kitűzték az első egyetemi perek időpontját. Száz nap telt el 1956. november 4-e óta. Az első népi értelmiségi nemzedék történelmi hőskora közben vereségbe, megtorlásba, menekülésbe, törvényen kívüliségbe és kettészakadásba fulladt. Főleg a kettészakadás határozta meg a következő időket – a történelmi hőskorral szemben az önfeladás korát.

Ezért a jóvátehetetlen fordulatért az első népi értelmiségi nemzedék azon csoportjára hárul a felelősség, amely a megtorlást irányító pártállamhoz csatlakozott. Ebből a csoportból alakult a MEFESZ ellenszervezete, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, a KISZ.

Vegyük szemügyre az önfeladás oldalának fontosabb eseményeit! Az MSZMP ideiglenes központi bizottsága az első ülést november 11-én tartotta. Mindössze egy-

két politikai célt tűztek ki, így „a szervezeti és a támogatási bázis megteremtését”. Legközelebb, december 1-jén már „megyei és országos beszámolók hangzottak el a SZOT és a DISZ részéről” – tehát egyelőre a DISZ-t tekintették a pártállam ifjúsági szervezetének. Teljes körű változást ebben a december 5-ei ülés hozott. Várnai Ferenc szigorúan bizalmas feljegyzése szerint Kádár János kifejtette:

„A párt nem mondhat le arról, hogy ifjúságot neveljen a maga számára. Szükség van még a rétegszervezetekre, de kell egy kommunista ifjúsági szövetség. Ez a KISZ ne legyen független a párttól, és a marxizmus-leninizmus szellemében neveljen. Szükség lesz továbbá egy hetilapra is. Az apparátus másodrangú kérdés. Most a pártközpontban egy ifjúsági titkárra, és a középszintű vezető szerveknél egy-egy függetlenített ifjúsági titkárra van szükség.”

Minden jel arra vall, hogy december 5-étől Berecz János, Borbély Sándor, Eperjesi László, Gosztonyi János, Horváth István, Komócsin Zoltán, Prandler Árpád és Várnai Ferenc irányította a KISZ szervezését. Titokban, de folyamatosan tevékenykedtek. Berecz János és Prandler Árpád az újraéledésért küzdő MEFESZ-ben is nyilvános vezető tiszteletet vállalt. Prandler Árpádot már november közepén a MEFESZ megbízott főtitkáráként említették, és ezt a tisztelet végig betöltötte. Később a KISZ-t képviselte a kommunista internacionalista Nemzetközi Diákszövetség központjában, Prágában. Berecz János decembertől a MEFESZ szervezési osztályát vezette, nemsokára a KISZ és az MSZMP központi bizottsági osztályvezetőjeként dolgozott.

Egy töredékes jegyzőkönyv kínos párbeszédet őriz a MEFESZ intéző bizottsági üléséről, január 15-éről:

„Közbeszóló felteszi a kérdést Prandler Árpádnak, hogy október 23-a előtt mi volt a véleménye a MEFESZ-ről. Prandler Árpád: Az, hogy nem új egyetemi ifjúsági szervezet létrehozásával, hanem a DISZ keretén belül kell megreformálnunk a munkát. De ez a jelen helyzetben provokatív kérdés! Azokkal vagyok hajlandó dolgozni, akik a múltban is és most is a hibák kijavításán dolgoztak és dolgoznak. Horváth István: Prandler Árpád október 23 előtt is élvezte a bizalmunkat, akkor is harcolt a hibák kijavításáért.”

Micsoda kezesség! Ez a Horváth István később a pártállam belügyminisztere lett.

Berecz János mintegy felszámolóbiztosként jelentette az MSZMP-nek 1957. január 14-én:

„Január 5-én 190 résztvevővel ült össze a MEFESZ országos tanácsadó testülete. A jobboldali elemek, felhasználva pillanatnyi többségüket, botrányt provokáltak. Nyíltan támadták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, uszítottak a Szovjetunió ellen, rendzavarásra hívták fel az egyetemi hallgatókat. A baloldaliak nyugalmanak és elszántságának köszönhetően az ülést döntés nélkül elnapolták. [...] Január 6-án aztán a becsületes diákok a következő jelszavakat adták ki: Rend, nyugalom, tanulás! Ezen jelszavak jegyében mozgósítottuk a küldötteket január 12-ére, ahol már többségben is voltunk. [...] Olyan vitalevelet bocsátottak ki, amely a baloldal álláspontját fejezte ki: A földesurak, a tőkések, kizsákmányolók uralmából nem kérünk, és harcolunk a kapitalizmust visszaállítani akaró minden kaland ellen. Szocialista gazdasági és társadalmi rendet akarunk.”

Februártól a belső bomlasztás is felgyorsult. A MEFESZ legerősebb támaszának, a Budapesti Műszaki Egyetemnek az MSZMP szervezete 6-án és 18-án határozta el a nyílt és rejtett támadást:

„A párt támadjon ott, ahol kell, de viselkedjenek az elvtársak politikusan, taktikusan is. A MEFESZ vezetősége olyan, mint a Mohamed koporsója, Budapest és a Szabad Európa közt lebeg, folyton ezt hallgatják. Mit kell tenni a pártnak ebben a helyzetben? A jobboldali elemek háttérbe szorítása, a baloldali többség biztosítása. Az országos titkárság megerősödött a SZOT-székházban tartott vita után, és a jobboldali elemek egy részét ellenforradalmi tettek miatt a rendőrség letartóztatta. De a vezetőség többsége még a régi, a hatása nagy.

A párt nem nyugodhat bele ebbe a helyzetbe. A marxizmus-leninizmus alapján álló fiatalok lépjenek be a KISZ-be, de legyenek egyben MEFESZ-tagok is. Új vezetőség megválasztását kell előkészíteni. Ehhez az szükséges, hogy minden párttag belépjen a MEFESZ-be, akik megkapják az országos titkárságtól a MEFESZ-tagkönyvüket. A választáson csak azok vesznek részt, akik tagkönyvvel rendelkeznek. Ilyenformán a baloldali többség biztosítva lesz. Ezen az új választáson a határozatot Prandler elvtárs, a MEFESZ főtitkára ismertesse, és Balkányi elvtárs, egyetemünk MEFESZ-titkárságának tagja számoljon be a helyzetről. [...] Hívjuk meg a *Magyar Ifjúság* és rádió képviselőjét is. Felelős Selmeczi elvtárs.”

Párhuzamosan, bár még mindig titokban készült a KISZ politikai és szervezeti alapelve. Az MSZMP ifjúsági bizottsága február 22-én terjesztette elő a „főbb pontokat”:

„Az ifjúság szervezeti tagoltsága nem kívánatos a kommunista mozgalomban. A szervezeti tagoltság vagy annak a jele, hogy az ifjúság eszmeileg, politikailag megosztott, és jelentős része a reakciós erők hatása alatt áll, vagy annak a jele, hogy az ifjúság haladó politikai egysége ugyan már megvalósulóban van, de egyelőre politikai elkülönülési törekvés is fellelhető köztük. [...] Kommunista ifjúsági mozgalom csak a párt által vezetett mozgalomként létezhet. Ennek viszonylagos önállóságát a párt demokratikusan irányítja: az ifjúsági mozgalom számára kötelező párthatározatokat az ifjúsági szervezet véleményének meghallgatása után dolgozza ki.”

Először 1957. február 26-án tették közzé az MSZMP ideiglenes központi bizottságának állásfoglalását a KISZ szükségességéről. A döntést magát kihívó és szégyenletes időzítéssel március 15-én hozták – 16-án látott napvilágot. Ez a döntés a nemzeti önrendelkezés és a kommunista birodalmi alárendeltség szembeállítására épült:

„Népünk ellenségei a nemzeti érzésre hivatkozva akarták szembeállítani ifjúságunkat felszabadítóinkkal, a Szovjetunióval. Széles körű nacionalista kampányt folytattak, amivel elérték, hogy jelentős rétegek osztályöntudata elhomályosult, és ezáltal egy táborba kerültek herceg Eszterházyval, Mindszentyvel, a pesti alvilág csatornatöltelékeivel. Azok a fiatalok, akiket az ellenforradalmi agitáció átmenetileg megtévesztett, fokozatosan kijózanodnak. Ma már sokan egyre világosabban látják, hogy félrevezették, rossz ügy érdekében használták fel őket.

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a kommunisták pártja: a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúsági szövetségese. A párt határozatait a KISZ szerveze-

teire nézve kötelezőek. A KISZ fő feladata: a szocialista társadalom építésének szolgálata. Harcoljon a párt célkitűzéseiért az ifjúság között, és nevelje az ifjúságot kommunista szellemben!”

Az ünnepélyes megalakulást március 21-ére tették. Komócsin Zoltán főtitkár előterjesztését elfogadva, az alapító nyilatkozat az időpontot külön indokolta:

„Ma, a magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség születése napján, az első magyar proletárdiktatúra győzelmének 38. évfordulóján megfogadjuk, hogy pártunk vezetésével, népünkkel együtt kivívjuk a szocializmus győzelmét hazánkban.”

Ország-világ előtt megpecsételték ezzel a KISZ helyét és szerepét a nemzeti önrendelkezéssel szemben, a kommunista birodalmi pártállam oldalán.

De mi várt a MEFESZ-re? Az országos titkárság április 11-én tette közzé utolsó határozatát:

„A MEFESZ tagtoborzó tevékenységét leállítjuk. A MEFESZ fokozatos megszüntetésére törekszünk ebben a félévben. [...] Örömmel fogadtuk az MSZMP ideiglenes központi bizottságának februári és márciusi határozatában azt a megállapítást, hogy az ifjúsági szervezetekben a szocializmushoz hű erők győzedelmeskedtek az ellenforradalom erői felett.”

Ez már nem az 1956-os MEFESZ hangja volt. Jellemző, hogy az elhalásról egy KISZ-dokumentum számol be:

„Az egyes MEFESZ-szervezetek különböző időpontokban mondták ki feloszlásukat. Utoljára a veszprémi egyetemen és a pécsi orvosi egyetemen 1957. május 13-án.”

Központi politikai utasításra áprilistól júliusig a politikai rendőrség összeállította a nemzeti forradalom közszereplőinek névsorát. Az eljáró hatóságokat is kijelölték. Az egyetemi és főiskolai fegyelmi bizottságok még az 1957–58-as tanév kezdete előtt ítéletet hoztak. A szóbeli figyelmeztetéstől az örökös kizárásig 2906 határozatról maradt valamilyen feljegyzés. De a megbélyegzett értelmiségi fiatalok névsora csak bővült. Még 1958-ban is letartóztattak hallgatókat Budapesten, Egerben, Debrecenben, Miskolcon, Sopronban, Szegeden és Veszprémben. Bírósági, rendőrségi, ügyészégi fegyelmi és egyéb ítélettel összesen legalább 4000 egyetemistát és főiskolást sújtottak. Hozzá kell számítanunk ehhez a 6300 külföldre menekültet. Az együttes létszám az akkori egyetemisták és főiskolások 16%-át tette ki. Egyidejűleg ebben a körben 4400 KISZ-tagot tartottak nyilván – ez 11%-ra rúgott.

Így hát a megtorlás csúcspontján, 1958-ban az értelmiségi fiatalok világában többen kötődtek a nemzet szolgálatához, mint elárulásához. A pályafutás és a közszereplés esélye azonban fordítva alakult. A szellemi, közösségi, politikai véleményformálás intézményeit, forrásait, eszközeit a pártállami oldal sajátíthatta és sajátította ki. A nemzeti önrendelkezés híveit törvényen kívüliségre, hallgatásra, tehetetlenségre, jobb esetben egyoldalú alkalmazkodásra kényszerítették. Ezen a helyzeten 1990-ig a pártállami reformok sem sokat javítottak.

Pártállami reformok? De hiszen ezeket a reformokat épp az 1957-ben alakult KISZ egymást követő nemzedékei kezdeményezték és fordították a maguk javára. „Felmenő rendszerben, az úttörő őrsvezetőtől a minisztertanács elnökéig léptek,

lépegettek előrébb és feljebb” – jegyzi meg egy helyütt Bokor Imre. Medgyessy Péter pedig azzal dicsekszik, hogy ők „A kellő időben a kellő helyen álltak”. Egy tucat ismerős név igazolhatja mindezt: Bajnai Gordon, Fejtő György, Gyurcsány Ferenc, Hámori Csaba, Juhász Ferenc, Kovács László, Kis Péter, Lendvai Ildikó, Nagy Sándor, Szekeres Imre, Szilvássy György, Tóth András.

Szép sorjában valóban elfoglalták a pártállami döntéshozás szerepeit és tisztségeit. Majd a kommunista birodalom gyengülésével és széthullásával ezeket a szerepeket és tisztségeket a globalizációs tőkebefektetők szolgálatába állították. Ott is, itt is a nemzeti önfeladást képviselték és képviselik. Ha az 1957-es első KISZ-nemzedék a nemzeti forradalom elárulásában tüntette ki magát, akkor az 1980-as második nemzedék a nemzeti vagyon kiürítésében járt és jár élen. Jussát onnan is, innen is megkérte és megkapta. Ez a két KISZ-nemzedék halmozta az előnyöket. A második nemzedék aztán már csak saját sikerességét egyengette. Erről az akkori KISZ-vezető Gyurcsány Ferenc 1987-ben így elmélkedett: „Körülöttünk felgyorsult a világ... Hogyan is érvényesíthető jobban vezető szerepünk?”

Magyarországot az európai és a globalizációs együttműködés 1990 óta inkább erősíthetné, semmint gyengíthetné. De gyengíti. Az erősödéshez a nemzeti önrendelkezés elsőbbségének következetes képviselete kellene. De a pártállam utáni alkotmányos demokráciában ezt az elsőbbséget nem támogatja nagy és tartós többség. Itt és most a külső együttműködés érdekeinek elsőbbsége érvényesül. A nemzeti önrendelkezést, közösségvállalást, hagyományvállalást a rendszerváltozás korában is gyanakvás és vádaskodás övezi – ugyanúgy, ahogy az 1956-os nemzeti forradalom után beleégették azt a lelkekbe.

Ennek a mai megosztottságnak az eredete a nemzeti önismeret és önazonosság korábbi eltorzításában gyökerezik. A pártállam kisajátítói gerjesztették ezt a megosztottságot 1956 után, és tartják fent 1990 óta. Tudatos, önző és felelőtlen tettről van itt szó. Ebben töltött és tölt be szerepet a hazai értelmiségnek az a csoportja is, amely az 1956–57-ben alakított KISZ-ben emelkedett hatalomra. Újabban ők maguk minősítik „frusztráltak” a társadalmat. Megoldásul saját példájukat, a „sikerorientáltságot” ajánlgatják. Sajnálkozva teszik ezt, ámde kívülről és felülről.

Társadalmi láttelellettel és gyógymóddal szolgálnának? Ehhez az előzmények feltárása is hozzátartozik. Esetünkben a többség gátlásos magatartását és eszköztelen tehetlenségét vajon nem a korábbi kivételezett kisebbség gátlástalan politikai és gazdasági hatalomszerzése okozta? Erről is beszélni kell. Elérkezett az ideje. ☒